

Cirkevné sviatosti v Nomokánone

Ecclesiastical Sacraments in Nomocanon

Katarína Mikulovičová

Trnavská univerzita v Trnave, Slovensko

Abstract: The aim of this work is to interpret the Great Moravian documents such as Nomocanon. The work focuses on the analysis of canons affecting the church sacraments. The work deals with the clarification of the image ecclesiastical Great Moravian society in its early days, discussing the laws and regulations that shaped the church to the form we know it today.

Keywords: Nomocanon, church laws and regulations, the Great Moravian society, sacraments.

1 Úvod

Obdobie pred príchodom Cyrila a Metoda veľa ľudí vníma len ako polyteistické obdobie, avšak ak chceme hovoriť o veľkomoravskej spoločnosti, musíme si uvedomiť, že ľudia žijúci na tomto území sa s kresťanstvom stretávali už pred príchodom Konštantína a Metoda. „Prvé náznaky kresťanstva prinieslo na veľkomoravské územie vojsko Karola Veľkého“ (Kučera, 2008, s. 91). „Neskôr ho šírili predovšetkým kňazi z Nemiec, Vlách i Grécka“ (Kučera, 1986, s. 120). Ľudia žijúci na tomto území poznali najzákladnejšiu myšlienku kresťanstva, ideu monoteizmu. Viera v jediného Boha sa prijímala veľmi pozitívne, hlavne vo vyšších vrstvách. Usudzujeme, že tým vyhovovala myšlienka jediného Boha, ktorá sa opiera aj o ideál jedného panovníka územia. Prijímaním kresťanstva sa teda vytvorila jednotná integrita, ktorú poznáme pod pojmom štát, čo predstavovalo veľkú výhodu pre veľkomoravské územie, pretože kmeňové spoločenstvá, v ktorých ľudia dovtedy žili, boli nejednotné a takéto zriadenie neumožňovali (porov. Kučera, 2008 s. 91). Misia Cyrila a Metoda na Veľkej Morave je do značnej miery poznačená snahou zabezpečiť pevnú cirkevno-právnu organizáciu, vymaniť sa z cirkevnej nadvlády Franskej ríše. Rovnako sa snažili o osvojenie si kresťanských návykov. Práve na tieto účely boli zostavené veľkomoravské právnické texty: Zakon sudnyj ľudem a Nomokánon. Zakon sudnyj ľudem je slovanský právny dokument adresovaný prostému ľudu žijúcemu na území Veľkej Moravy obsahujúci občianske zákony a nariadenia, na rozdiel od Nomokánonu, ktorý pozostáva z cirkevných kánonov a občianskych zákonov určených predovšetkým pre cirkevnú hierarchiu. Občianske zákony sa však nevzťahovali na prostý ľud, ale na cirkevnú hierarchiu (porov.

Pavlovičová, 2015, s. 29). V tejto práci sa venujeme analýze cirkevného zákonníka, do ktorého boli umiestnené kánony, legitimujúce spôsoby a pravidlá vysväcovania budúcich biskupov a kňazov, vysluhovania eucharistie, krstu a iných cirkevných sviatostí prebratých a upravených podľa potrieb veľkomoravskej cirkevnej spoločnosti. Túto tému sme si zvolili predovšetkým preto, lebo sme chceli hlbšie analyzovať kánony dotýkajúce sa cirkevných praktík ranokresťanskej cirkvi vznikajúcich na území Veľkej Moravy, ktoré sa do značnej miery zaslúžili aj o podobu a fungovanie súčasnej cirkvi. Prvá kapitola hlbšie vysvetľuje význam sviatosti posvätného stavu, pričom spracúva požiadavky, ktoré musia osoby uchádzajúce sa o túto funkciu spĺňať. Druhá kapitola spracúva ďalšie cirkevné sviatosti, ako napríklad sviatosť krstu, eucharistie, sviatosť manželstva, sľub panenstva a iné, pričom kladie dôraz na poukázanie hlbokého spojenia s Bohom, ktoré tieto sviatosti vyjadrujú.

2 Sviatosť posvätného stavu a o tých, ktorí sú hodní ho prijať

Pod slovným spojením „sviatosť posvätného stavu“ rozumieme vysväcovanie cirkevných predstaviteľov. Práve latinský výraz „*ordinatio*“, čiže ordinácia alebo vysviacka, má zásluhu na pomenovaní slovných výrazov ako biskupský stav, kňazský stav či diakonský stav. V Rímskej ríši sa totižto základ tohto slova „*ordo*“ používal na označenie nejakého stavu. Takéto označenie sa prenieslo aj na pomenovanie cirkevných funkcií. V ranokresťanskej cirkvi vysvätenie pozostávalo z troch stupňov: biskupského, kňazského a diakonského. Najvyšším cirkevným stavom bol stav biskupský. Najnižší stav bol diakonský, ktorý sa považoval za takzvaný stupeň služby. I. S. Svencická vysvetľuje, že ranokresťanská cirkev verila, že na vysväteného biskupa prechádza „*apoštolská milosť*“ (porov. Svencická, 1987, s. 153). Pod týmto výrazom sa rozumelo udelenie daru Ducha Svätého, ktoré v prvopočiatkoch cirkvi spočinulo aj na prvých apoštoloch, ako to uvádza novozákonná kniha Skutky apoštolov. V myšliach všetkých kresťanov biskup predstavoval reprezentanta cirkvi, nesúceho pravdivosť kresťanského učenia, keďže sa presadil názor, že cirkev je neomylná, teda aj ľudia, ktorí túto cirkev reprezentujú. Verilo sa, že cirkev je neomylná práve z dôvodu zostúpenia Ducha Svätého na prvých apoštolov, ktorý riadil a usmerňoval ich prácu a robí tak v cirkvi i dodnes (porov. Svencická, 1987, s. 151–153). Obrad vysväcovania sa realizoval tzv. vkladáním rúk. Takýto obrad bol pripomienkou prvej kresťanskej tradície, keď aj prví apoštoli a proroci chváliac sa mocou Božou, vkladali ruky na ľudí. Zmienky o tomto obrade môžeme nájsť v Skutkoch apoštolov, ale aj v mnohých Pavlových listoch cirkevným zborom (porov. Svencická, 1987, s. 148). Túto sviatosť však zákonník zakazoval vykonávať pred kajúcnikmi, odvolávajúc sa na ich nehodnosť zúčastniť sa takejto udalosti (porov. MMFH IV, 1971, s. 298). Na základe týchto poznatkov môžeme tvrdiť, že takémuto obradu sa pripisovala veľká vážnosť. Netreba sa preto čudovať, že podľa zákonodarcu každý, kto príjme duchovný stav od vládára a nie od cirkevných predstaviteľov, má byť tejto hodnosti zbavený (porov. MMFH IV, 1971, s. 277). Cirkevná hodnosť bola prejavom Božej milosti a jej prijatie za peniaze sa trestalo vylúčením z cirkvi (porov. MMFH IV, 1971, s. 276). Zákonodarca dokladá príklad Šimona zo Skutkov apoštolov, ktorý prišiel k Pavlovi a za peniaze si pýtal moc Ducha Svätého. Práve v tejto časti apoštol Pavol

vysvetľuje, že ide o dar od Boha (porov. Skutky apoštolov 8, 18–20). Domnievame sa, že to bolo dôvodom zákazu odovzdávania cirkevnej hodnosti príbuzenstvu. Kánon svätých apoštolov uvádza, že voľba nového biskupa mala byť schválená na cirkevnom úrade a prislúchala minimálne dvoch alebo trom metropolitom, vysoko postaveným cirkevným hodnostárom (porov. MMFH IV, 1971, s. 276). V žiadnom prípade nemal byť biskup volený okolitým ľudom. Predpokladáme, že to bolo z dôvodu budovania a upevňovania moci a postavenia nielen biskupov, ale aj celého kléru. Vymenovanie do funkcie biskupa alebo iného predstaviteľa kléru sa muselo riadiť pravidlami, ktoré zákonodarca zahrnul do Nomokánonu. Predpokladáme, že vybral práve tie kánony, ktoré sa dotýkali veľkomoravskej spoločnosti. Nešlo ani tak o kánony, ktoré určovali, kto je dostatočne bohabojný, aby zaujal danú funkciu, ale skôr o to, kto z vtedajšej spoločnosti túto funkciu zastávať nemohol. Podľa zákonníka sa biskupom alebo kňazom mohla stať osoba staršia ako 30 rokov. Tento zákon bol nezvratný aj za predpokladu, že by si niekto svojím životom a vedomosťami zasluhoval prijať tento posvätný stav. Domnievame sa, že táto veková hranica nebola stanovená náhodne, ale súvisí práve s vekom Ježiša Krista, ktorý bol takisto pokrstený a začal učiť, až keď dovŕšil 30 rokov (porov. MMFH IV, 1971, s. 298). Veková hranica však nebola jedinou podmienkou získania biskupského stavu. Zákonodarca píše, že človek prijímajúci posvätný rád by mal viesť príkladný kresťanský život a poznať náuku viery (porov. MMFH IV, 1971, s. 272). Pod náukou viery rozumieme nielen poznanie zákonov a nariadení, ktoré boli spísané pre klérus, ale takisto poznanie a prijímanie pravých kresťanských tradícií, vyznávanie viery v jediného Boha a prijímanie Ježiša za Krista, Spasiteľa ľudských duší (porov. KKC, 2017, s. 395). I. S. Svencická vysvetľuje, že v čase, keď bolo kresťanstvo ešte len vo svojom zrode, vznikali mnohé učenia, ktoré sa odvracali od pravdy zvestovanej prvými apoštolmi (porov. Svencická, 1987, s. 146–147). Slovné spojenie „náuka viery“ v staroslovienčine prepísané do latinky „*нѣ slovesi že věрнѣмъ жити*“ doslovne hovorí, že budúci kňazi a biskupi sa majú pridŕžať slova, ktorým je Biblia, a nie falošných učení. Pri voľbe budúceho duchovenstva sa kládol dôraz aj na zdravotnú stránku danej osoby. Zákon povoloval ľuďom slepým na jedno oko alebo krívajúcim na jednu nohu prijať svätý úrad, pretože vychádzali z kresťanskej idey, že nepoškvrňuje človeka to, čo je telesné, okom viditeľné, ale naopak to duchovné (porov. MMFH IV, 1971, s. 274). Toto nariadenie sa odvoláva na konkrétny úryvok z Biblie, z Matúšovho evanjelia. Avšak zákon takisto odporúčal, aby človek, ktorého telesné postihnutie je rozsiahlejšieho charakteru nezastával cirkevný úrad, pretože mu tento hendikep môže spôsobovať ťažkosti pri vykonávaní duchovného poslania, ale takisto môže pohoršovať cirkev. Doslovné znenie v transkripcii je „*нѣ да с(ѣ)ркв(ѣ)и блазна нетворитѣ*“ (Jäger, 2017, s. 163). Handicapom bola napr. úplná slepota či hluchota (porov. MMFH IV, 1971, s. 274). Domnievame sa, že podľa zákonodarcu telesné postihnutie nie je poškvrnou, avšak pri vykonávaní dôležitej funkcie je potrebné, aby duchovný svojím hendikepom nespôsobil viac škody ako úžitku. Podľa kánonov každý posadnutý mohol byť kňazom, až keď sa očistí. Doslovný preklad v latinke je „*kto bĕsenъ sy*“ (Jäger, 2017, s. 173). Predpokladáme, že veľkomoravská spoločnosť posadnutosťou alebo besnotou označovala každého, kto sa vyznačoval veľmi prudkou a búrlivou povahou. Slovník súčasného spisovného jazyka takisto uvádza význam slova besný

ako vyznačujúci sa prudkosťou a intenzívnou silou¹. Na základe týchto poznatkov sa domnievame, že išlo o človeka, ktorého by sme v dnešnej spoločnosti označili slovami ako *prudký, búrlivý, nepokojný či zúrivý*. Mohlo však aj ísť o vyjadrenie stavu človeka posadnutého démonom, keďže nesmieme zabudnúť, že ranokresťanská cirkev verila, že za akýmkoľvek duševnými stavmi človeka stojí démon, ktorý posadol jeho telo. Takéto presvedčenie nebolo pre kresťanov novinkou, práve naopak, toto zmýšľanie bolo konvenčné už v predkresťanskom období, pričom aj samotná Biblia dokladuje niekoľko takýchto prípadov, keď je človeku pripísaná takzvaná posadnutosť démonom (porov. Ev. Matúša 17, 18; Ev. Marka 5, 2; Ev. Lukáša 4, 33). Cirkevnú hodnosť mohol nadobudnúť aj eunuch, ktorý sa tak buď narodil, alebo bol cudzou osobou vykastrovaný (porov. MMFH IV, 1971, s. 274). Inak sa zmýšľalo o človeku, ktorý sa vykastroval sám. Podľa kánonov mal tento človek byť prekliaty, lebo si svojvoľne spôsobil škody na tele, ktoré je chrámom Božím a treba sa oň príkladne starať (porov. 1. List Korint'anom 6, 19). Zaujímavým je dodatok v jednom kánone, podľa ktorého zákon povol'oval otrokovi vstúpiť do kléru, avšak jedine s povolením svojho pána (porov. MMFH IV, 1971, s. 256). I. S. Svencická uvádza, že podľa zachovaných prameňov žil v Rímskej ríši jeden otrok menom Callistos, ktorý bol biskup (Svencická, 1987, s. 151). Z toho usudzujeme, že posvätný stav nebol výsadou len vyššej vrstvy, ale bol dostupný aj ľuďom z nižšej vrstvy, dokonca mohli zastávať vysoké cirkevné funkcie splneným vyššie uvedených podmienok. Samozrejme, nebolo to až také bežné, pretože mnohí páni svojich otrokov neprepúšťali, v takom prípade otrok nemohol byť vysvätení, pretože podľa zákonníka by to rozvracalo domácnosť (porov. MMFH IV, 1971, s. 314). Myslíme si, že duchovenstvo sa bálo, aby sa otroci nezačali hlásiť do kléru, aby sa tak vyhli otrockému stavu, lenže rovnako povoliť im to by mohlo mať vážne následky, až viesť k vzbure. Veríme, že preto kánon povol'uje vysväcovanie otrokov len s povolením ich pána. Podľa Kánonu svätých apoštolov 18 bolo tiež vylúčené, aby bol vysvätený ten, kto sa oženil s vdovou, otrokyňou, prepustenou ženou či dokonca s herečkou (porov. MMFH IV, 1971, s. 298). Transkribovaný zápis slova s významom „*prepustená*“ je „*blud'nicja*“. V základe tohto výrazu figuruje slovo „*blúdiť*“, čiže pravdepodobne ide o bludárku, ženu, ktorá zblúdila od pravej viery. Pre „*herečku*“ je v zákonníku starosloviensky výraz „*svod'nicja*“ (zvodkyňa). V kresťanskej filozofii nešlo len o ženu vykonávajúcu povolanie herečky, ale predovšetkým o ženu nižších mravov, inak zvodnú či vábivú, lákavú pre mužské oči, čo sa považovalo za hriech. Myslíme si, že toto povolanie bolo považované za skutok tela. Biskup Mikuláš I vo svojich listoch vysvetľuje, že každý skutok tela je považovaný za hriechy a ten, kto sa dobrovoľne poddá tomuto hriechu, stáva sa nečistým (porov. MMFH IV, 1971, s. 49). Podľa ranokresťanskej cirkvi bolo možné vysvätiť ženy do funkcie diakonky. Išlo teda o nižší stupeň posvätného stavu. Ich úlohou bolo, rovnako ako mužských diakonov, pomáhať ľuďom a s láskou sa starať o svoju cirkev (porov. KKC, 2017, s. 398–399). Podľa zákona to však museli byť ženy staršie ako 40 rokov. Kánon 44 Laodijského snemu uvádza, že ak sa žena do roka po vysvätení vydala, mala byť prekliata. Takýto čin sa totižto považoval za pohrdanie Božou milosťou, ktorá bola týmto ženám

¹ *Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 1. vyd. Bratislava : Veda 1987. 587 s.

udelená (porov. MMFH IV, 1971, s. 297). Ženy v ranokresťanskej spoločnosti nemohli nadobudnúť stav kňazsky, nie to ešte biskupský. Küng, švajčiarsky teológ, vysvetľuje, že táto nadobudnutá filozofia je pečaťou židovskej kultúry, presnejšie palestínsko-helenistickej kultúry, ktorá formovala základy kresťanského života, pretože práve odtiaľ pochádzali prví kresťania, ľudia nižšej vrstvy ako rybári, remeselníci, colníci a iní. Napriek tomu, že samotný Kristus nijakým spôsobom nepodporoval patriarchálne usporiadanie spoločnosti, žil v nej. Ranokresťanská cirkev si však tieto názory uchovala a srdečne ich prijímala (porov. Kung, 2014, s. 28).

3 Cirkevné sviatosti

3.1 O sviatosti krstu a eucharistie

K významným sviatostiam vstupovania do kresťanského života patril krst a prijímanie eucharistie. Krst je sviatosť, bez ktorej nemôže byť človek právoplatným členom cirkvi. Kresťanstvo na veľkomoravskom území stále silnelo a cirkev si budovala svoje postavenie. Nešlo však len o nejaký cirkvou nariadený rituál. Krst predstavoval oslobodenie človeka od hriechov, doslovne odumretie hriechu a vstup do nového Kristom obnoveného života, ktorý sa udeľoval buď ponorením do vody, alebo symbolickým pokvapkaním na hlavu (porov. KKC², 2017, s. 321). Podľa kánonu 48 má po krste každý prijať pomazanie krížom a naučiť rozumieť týmto symbolom viery (porov. MMFH IV, 1971, s. 323). Usudzujeme, že bolo veľmi dôležité, aby osoba postupujúca krst poznala, že len vďaka Kristovmu krížu sa môže očistiť od svojich hriechov (porov. KKC, 2017, s. 324). Musíme si uvedomiť, že pre veľkomoravskú spoločnosť boli všetky tieto kresťanské symboly stále nové a nie dostatočne pochopené. Symbol kríža, ktorý je v dnešnej spoločnosti ľahko dekódovateľný, bol pre veľkomoravskú spoločnosť niečím novým, veď len samotný spôsob smrti ukrižovaním patril k zvykom židovskej populácie, nie však tej pohanskej, preto sa domnievame, že v bolo potrebné tieto cirkevné symboly dôkladne vysvetliť. Veľmi zaujímavou bola aj otázka krstenia tehotných žien. Na základe analýzy cirkevno-právnej pamiatky môžeme vidieť, že mnohí verili, že krstom tehotnej ženy sa udeľuje krst aj jej plodu, pričom by potom po narodení, to konkrétne dieťa bolo pokrstené druhýkrát. V takom prípade by došlo k stavu, ktorý sa nazýva rebaptizácia (porov. MMFH IV, 1971, s. 322). Kánon však vysvetľuje, že pravý krst nastáva až po slobodnom rozhodnutí, preto nebolo možné, aby v takomto prípade dochádzalo k dvojitému krstu a tehotné ženy mohli byť slobodne pokrstené. Krst malých detí cirkev vysvetľovala tým, že deti sa nevedia rozhodovať sami, preto sa považovalo rozhodnutie rodiča pokrstiť svoje dieťa za správne, keďže dieťa sa podriaďovalo vôli svojho rodiča (porov. KKC, 2017, s. 326). Podľa kresťanskej ideológie každý „*novopokrstený*“ je pripustený k sviatosti eucharistie. Katolícky katechizmus uvádza, že sviatosť eucharistie je prameňom celého kresťanského života. Prostredníctvom nej sa každý kresťan podieľa na Božom živote. Slovo „*eucharistia*“ pochádza z gréckeho slova „*euchristein*“, pripomínajúc židovské slávnosti, ktoré ohlasujú Božie dobrorečenia

² Skratka pre *Katechizmus katolíckej cirkvi. Trnava* : Spolok svätého Vojtecha, 2017. 918 s. ISBN 97-88-0816-125-89.

(porov. KKC, 2017, s. 344). Základom tohto kánonu bolo naučiť cirkevníkov, že prijímaním chleba a vína vlastne prijímajú dobrorečenia od Krista, jeho krv a telo. Eucharistiu má podľa kánonu podávať kňaz alebo biskup, pretože on je zastupiteľnom Ježiša Krista na tomto svete. Vo viacerých cirkevných kánonoch bolo zdôraznené, aby túto službu vykonávali len kňazi a biskupi, nie však diakoni, pretože pod sviatosťou eucharistie sa takisto chápala prítomnosť Krista pri prisluhovaní a podľa cirkevnej tradície takúto poctu Kristovho navštívenia oni ešte nedosiahli.

3.2 Sviatosť manželstva

Podľa katolíckeho katechizmu Kristus povýšil stav manželský na sviatosť. Počas svadobného obradu sa párom udeľuje milosť Božia a manželstvo nesie znak Ježišovej lásky ako ženícha a nevesty (porov. KKC, 2017, s. 405). Samotný Boh ustanovil manželstvo, keď povedal: „*Plodte a množte sa a naplňte zem*“ (Genesis 1, 28). Na platnosť manželstva je potrebné udelenie požehnania, ktoré dáva kňaz alebo biskup. Rovnako dôležitá bola prítomnosť svedkov, ktorý sú istotou uzavretia manželského zväzku (porov. KKC, 2017, s. 410). Nomokánon vysvetľuje, že žiadne manželstvo nie je právoplatné, ak nebolo povolené vrchnosťou, kňazom alebo biskupom, a tak manželstvo uzavreté bez povolenia cirkevnej vrchnosti bolo považované za smilstvo. Dokonca na uzavretie manželstva bolo potrebné aj povolenie rodičov obidvoch snúbencov. Stav manželský nadobúdala platnosť až po schválení vrchnosťou a rodičmi (porov. MMFH IV, 1971, s. 341). Z toho vyplýva, že duchovenstvo malo právo zasahovať a usmerňovať súkromný život prostého ľudu. Cirkev považovala a stále považuje manželstvo za dobrý a Bohom požehnaný zväzok, avšak z cirkevného zákonníka interpretujeme, že veľkomoravská spoločnosť veľmi zápasila s udrжанím manželského zväzku. Podľa kresťanských tradícií mal každý manželský zväzok požehnaný cirkvou, teda samotným Kristom, trvať po celý pozemský život, pretože čo Boh spojil, človek nemá moc rozdeliť (porov. Evanjelium podľa Matúša 10, 9). Napriek tomu bolo za starozákonných čias ustanovené, že muž môže prepustiť svoju manželku. Apoštol Pavol vysvetľuje, že tento zákon bol ustanovený len kvôli tvrdosti srdc mnohých ľudí a jediným dôvodom ukončenia manželstva je hriech cudzoložstva (porov. Ev. Matúša 19, 3–6). Cirkevný zákonník prikazoval účastníkom bigamie a mnohoženstva podstúpiť pôst a krátke modlitby, potom mohli byť prijatí do cirkvi (porov. MMFH IV, 1971, s. 342). Veríme, že ranokresťanská cirkev sa takýmto spôsobom vyrovnávala so silným tlakom bigamického spoločenstva, udeľujúc im kompromis a milosť, avšak stále sa snažila tieto praktiky nejakým spôsobom obmedziť či regulovať. Problém nastal v prípade ak chcel niekto vstúpiť do manželstva tretíkrát alebo „*vel'akrát*“. Cirkev tento problém riešila odvolaním sa na svetskú moc, pretože tvrdila, že neexistuje zákon pre ľudí takýchto mravov, teda je nevyhnutné ich potrestať podľa svetských zákonov. Dospeli sme teda k záveru, že cirkev v tomto prípade považovala trest svetského charakteru za lepší, než zotrvať celý život v smilstve (porov. MMFH IV, 1971, s. 343). Na základe poznatkov z občianskeho zákonníka veríme, že išlo napr. o odrezanie nosa, bičovanie či dokonca aj smrť (porov. Mikulovičová, 2017, s. 17). Takisto ohavné boli príbuzenské manželstvá a trestali sa ako veľmi ťažký hriech. O týchto druhoch trestov sa viac píše v občianskom zákonníku, cirkevný len

upozorňuje kňazov, aby manželstvá tohto typu neakceptovali, ale práve naopak, aby oni sami apelovali na ich odstraňovanie zo životov kresťanov a vyzývali k pokániu (porov. MMFH IV, 1971, s. 345).

3.3 Sľub panenstva

Sľubom panenstva sa ľudia zaväzujú, že vstupujú do dobrovoľného vzťahu s Kristom. Ženy sa stávajú nevestami Krista, vstupujú s ním do vzťahu. Pod slovom panna, ktoré sa v transkribovanom zápise uvádza ako „*d(ě)va*“, sa rozumie žena, ktorá sa rozhodne žiť pre Ježiša Krista, dobrovoľne sa zriekajúc všetkých svetských nerestí vrátane pohlavného styku. Podľa zákonníka však sľuby, ktoré mladé ženy dávali, mali byť právoplatné až po dovŕšení dospelosti (porov. MMFH IV, 1971, s. 319). Veríme, že cirkev takýmto spôsobom poskytovala mladým dievčatám čas na premyslenie si svojho rozhodnutia, pretože nechcela, aby tento sľub bol len mladíckou nerozvážnosťou, ale aby bol sľubom dospelej ženy. Dokonca aj biskup Mikuláš I. vysvetľuje, že prijímanie Krista a jeho milosti je skutok dobrovoľný, do ktorého by nemal byť žiadny človek prinútený (porov. MMFH IV, 1971, s. 50), preto zákonník ustanovoval potrestať akúkoľvek osobu, ktorá sa násilným spôsobom snaží presvedčiť mladú ženu, aby zložila sľub panenstva. Predpokladáme, že takéto výstrahy boli adresované predovšetkým rodinám mladých žien, ktoré sa takýmto spôsobom chceli zabiť svojho príbuzenstva. Zákonodarca takisto pridal kánon, ktorý prikazoval, aby mladé vdovy neprijímali do kléru, pretože cirkevný snem usúdil, že tie ešte túžia po vydaji. Myslíme si, že cirkev nepovažovala smútok nad stratou manžela za adekvátny dôvod na zloženie sľubu čistoty, pretože sa predpokladalo, že sa po nejakom čase budú opäť chcieť vydat'. Dôvodom týchto obáv bol predovšetkým ich mladý vek. Zákonník však nebránil skladať sľub čistoty vdovám, ktoré neboli mladé, lenže v kánone sa neuvádza konkrétna hranica medzi vekom mladej a starej ženy. Predpokladáme, že to mal posúdiť sám kňaz či biskup. V prípade, že panna alebo vdova už zložila sľub panenstva, jej úlohou bolo v ňom zotrvať až do konca svojho života. Ak sa tak nestalo a niektorá z nich porušila sľub, vstúpila do manželstva s mužom, mala byť potrestaná. Zaujímavé je, že podľa ranokresťanskej cirkvi bol v tomto prípade hriech panny horší ako hriech vdovy. Zatiaľ čo vdova bola potrestaná ako smilnica, žena panna ako cudzoložnica (porov. MMFH IV, 1971, s. 319). Veríme, že panna bola považovaná za čistú a nepoškvrnenú, avšak vdova bola už pred sľubom poškvrnená. Sme toho názoru, že práve preto odpadlíctvo vdovy malo menšiu hodnotu, keďže do vzťahu s Kristom vstupovala už telesne poškvrnená.

3.4 Bohoslužby

I. S. Svencická tvrdí, že budovanie priestorov na vykonávanie bohoslužieb bolo vonkajším prejavom zmien, ktoré kresťanská viera prinášala. Kázalo sa v súkromných budovách, ale aj pod holým nebom (porov. Svencická, 1987, s. 153). Predpokladáme, že ranokresťanská veľkomoravská cirkev začínala svoju činnosť podobným spôsobom, no predsa sa cirkev snažila, aby bohoslužby boli slávnostné a dôstojné, preto bolo nariadené zhromažďovanie kresťanov na bohoslužbách v priestoroch na to určených, ktoré cirkev získavala rôznym spôsobom – kúpou, darom alebo privlastnením si majetku odsúdených pohanov. Grécke

slovo pomenujúce takéto budovy je „*kyriákón*“, z ktorého pochádza aj nemecké „*Kirche*“ či ruské slovo „*cerkov*“. V slovenskom preklade sa budovy určené na bohoslužbu nazývali „*dom pána*“ (porov. Svencická, 1987, s. 154). Veríme, že kresťania začali plánovito budovať priestory na vykonávanie kresťanských obradov aj na území Veľkej Moravy. Uviedli sme, že v počiatkoch fungovania cirkvi bolo zvykom kázať v súkromných domoch, zákoník však zakazoval tieto tradície naďalej praktizovať a bohoslužby sa mohli slúžiť len v na to určených miestach (porov. MMFH IV, 1971, s. 261). Jednou z úloh predstaviteľov cirkvi bolo dozeráť na dochádzku kresťanov na bohoslužby. Kánon povoľoval vymeškať bohoslužby po dobu tri nedele, avšak tretia neďa sa už považovala za trestnú a vinník musel byť náležite potrestaný. Za tri týždne absencie bol trest trojtýždňového pôstu. Text ďalej neuvádza, prečo sú dovolené práve tri nedele, ale vidíme vtom súvislosť s kresťanskou symbolikou, kde práve číslo tri je symbolom Svätej Trojice : Otca, Syna a Duchu Svätého. Myslíme si, že ranokresťanská cirkev ustanovila počet možnej absencie číslom tri, lebo počas každej absencie na bohoslužbách kresťan odmieta raz Otca, druhýkrát Syna a tretíkrát Duchu Svätého. Avšak na štvrtý raz je potrebné sa dostaviť, inak musí absolvovať pôst, zbaviac sa tak svojho previnenia. Tento pôst sa rovnako vyznačoval číselnou symbolikou tri ako sme vyššie uviedli. Teda každý týždeň pôstu znamenal odprosenie svojho previnenia u každej Božskej podstaty. Zaujímavé je v tomto kánone ešte aj slovné spojenie „*sz čadju*“, ktoré v gréckej predlohe nemá doklad. Magnae Moraviae fontes historici ho prekladá ako „*s ludmi*“, ale toto slovné spojenie môže rovnako znamenať „*spolu s deťmi*“, teda aby laici vodili na bohoslužby aj svoje deti (porov. MMFH IV, 1971, s. 352). S takýmto názorom sa stotožňujeme, pretože si myslíme, že cirkev dbala na to, aby sa kresťanská výchova vstepovala už od malička, preto považujeme za prirodzené, že deti sa museli zúčastňovať bohoslužieb spolu s rodičmi.

3.5 Neustanovené sviatosti v zákonníku

Okrem týchto sviatostí, ktoré sme uviedli v predchádzajúcich podkapitolách poznáme v súčasnosti ešte sviatosť myropomazanie (birmovanie) a pomazanie chorých. Sviatosť myropomazania (birmovanie), je liturgický sviatok pomazania vonným olejom a skladaním rúk na osobu, prostredníctvom ktorého človek dostáva samotné pomazanie Kristom. Samotné slovo „*Kristus*“ je preložené z hebrejského slova „*Mesiáš*“, čo značí „*Pomazaný*“ (porov. KKC, 2017, s. 354). Domnievame sa, že táto sviatosť sa v Nomokánone nespomína, pretože v ranokresťanskej cirkvi sa sviatosť krstu považovala za pomazanie Kristom, teda vstúpenie do Božej rodiny, ako je uvedené na mnohých miestach Biblie, napr. v Skutkoch apoštolov 10, 38. Myslíme si však, že s priamoúmerným rastom veriacych, rástol aj počet ľudí, ktorých bolo potrebné pokrstiť, avšak logicky nebolo možné, aby biskup bol prítomný na každom krste, preto sa zaviedla sviatosť myropomazania (birmovania), ale až po spísaní cirkevného zákonníka. Dokonca aj sv. Cyprián v jednej zo svojich reči potvrdzuje, že sviatosť birmovania kedysi tvorila s krstom takzvanú „*dvojsviatosť*“ (porov. KKC, 2017, s. 355). Ďalšia sviatosť, o ktorej nie je zmienka v zákonníku je sviatosť pomazania chorých. Cirkevný zákonník však vysvetľuje, že ak človek vyznáva svoje hriechy na smrteľnej posteli, má právo na odpustenie hriechov (porov. MMFH IV, 1971, s. 333). Práve

tento akt je zastupujúcou liturgickou tradíciou sviatosti pomazania chorých, pretože v ranokresťanskej cirkvi sa pomazanie chorým udeľovalo len výlučne pred smrťou. Domnievame sa, že to veľmi úzko súvisí s koncepciou, ktorej ranokresťanská cirkev verila, čiže každá choroba, ktorá postihne človeka je prejavom nejakého hriechu alebo nečistého ducha (porov. Ev. Matúša 9, 32–33; 12, 22; Ev. Mareka 5, 1–20). Očistiť sa od hriechu bolo možné buď pokáním, ktorého vonkajším prejavom je pôst, alebo pôsobením chleba prijímaného počas sviatosti eucharistie, uvedomujúc si tak, že tento chlieb je telo Krista, ktoré prináša človeku život (porov. Evanjelium Jána 6, 33).

4 Záver

V tejto práci sme sa venovali výkladu a interpretácii cirkevných sviatostí zapísaných vo veľkomoravskom literárnom diele Nomokánon, ktoré má právny charakter. Obsahom tejto literárnej pamiatky sú cirkevné zákony určené predovšetkým pre kňazov a cirkevnú hierarchiu. Na základe týchto zákonov sme sa usilovali interpretovať obraz fungovania danej cirkevnej spoločnosti, podať konkrétny obraz o spôsoboch vykonávania cirkevných sviatostí, ktoré pretrvávajú v menšej obmene až dodnes. Analýzou tohto diela sme takisto dospeli k názoru, že cieľom ranokresťanskej cirkvi bolo za každú cenu zabezpečiť bezúhonnosť cirkvi, ktorá reprezentuje Krista, nastolenie jednotnosti v cirkevných praktikách a nariadeniach, na účely čoho bol tento dokument zostavený. Cieľ tejto práce bol splnený. Podarilo sa nám bližšie vysvetliť význam cirkevných sviatostí a rovnako priblížiť dôvody zavedenia niektorých cirkevných praktík, ktoré sa dodnes v súčasnej kresťanskej spoločnosti zachovali.

Literatúra

1. *Magnae Moraviae Fontes Historici. Prameny k dejinám Velké Moravy. IV.* Zost. D. Bartoňková a kol. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1971. 453 s.
2. Biblia. *Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy.* Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1999. 299 s. ISBN 978-80-7140-272-5.
3. *Katechizmus katolíckej cirkvi. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2017. 918 s. ISBN 97-88-0816-125-89.*
4. Jáger, R. *Nomokánon – Právnohistorická analýza a transkript.* Banská Bystrica : Belianum, 2017. 212 s. ISBN 978-80-557-1289-5.
5. *Krátky slovník slovenského jazyka.* Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 1. vyd. Bratislava : Veda 1987. 587 s.
6. Kučera, M. *Postavy veľkomoravskej histórie.* Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1986. 232 s. ISBN 80-217-0294-X.
7. Kúňg, H. *Žena v kresťanstve.* Bratislava : Premedia, 2014. 152 s. ISBN 97-8808-159-10-20.
8. Mikulovičová, K. *Obraz spoločnosti vo veľkomoravských právnických textoch.* Bakalárska práca. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2017. 54 s.
9. Pavlovičová, K. *Staršia slovenská literatúra. Stredovek.* Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2015. 101 s. ISBN 978-80-8082-927-8.
10. Stanislav, J. *Dejiny slovenského jazyka III. Texty.* Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967. 552 s.

11. Svencická, I. S. *Rané kresťanstvo. Apokryfy*. Bratislava : Nakladateľstvo Spektrum, 1990. 329 s. ISBN 80-218-0154-9.

Kontakt

Mgr. Katarína Mikulovičová

Katedra slovenského jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
Priemyselná 4, P. O. BOX 9, 918 43 Trnava
mikulovicova.kate@gmail.com